

Gelişimsel Dil Bozukluğu Olan ve Olmayan Okul Öncesi Çocuklarda İletişim Becerileri, Ebeveyn Tutumları ve Ebeveynin Stres Düzeyinin Değerlendirilmesi

Ayşenur POYRAZ*, Fatih GÜL**

Öz

Amaç: Bu çalışmada, gelişimsel dil bozukluğu (GDB) olan ve olmayan (GDBO) çocukların iletişim becerilerinin, ebeveyn tutumlarının ve anne-baba stres düzeylerinin ölçeklerle değerlendirilerek karşılaştırılması ve bu ölçeklerin kendi aralarındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışma grubu olarak GDB olan 25 çocuk ve kontrol grubu GDBO 20 çocuk olmak üzere 5-6 yaş aralığındaki toplam 45 çocuk araştırmaya dâhil edilmiştir. Veriler “Okul Öncesi Çocuklar için İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği (OÇİBÖ)”, “Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)” ve “Anne-Baba Stres Ölçeği (ABSÖ)” kullanılarak toplanmış, bu ölçekler ve alt boyutlarına ait puanlar iki grup arasında karşılaştırılmakla birlikte ölçekler ve alt boyutlarındaki ilişkiler incelenmiştir.

Bulgular: Bulgulara göre iki grup arasında OÇİBÖ alt boyutlarının tamamı ($p=0,000$) ile ETÖ koruyucu ($p=0,012$) ve izin verici ($p=0,032$) tutum alt boyutlarında fark bulunurken, demokratik ($p=0,354$) ve otoriter ($p=0,226$) tutum alt boyutlarında fark bulunmamıştır. İki grup arasında ABSÖ puanları karşılaştırıldığında ($p=0,137$) ise anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Bunun yanı sıra ABSÖ puanlarıyla ETÖ alt boyutlarının ve OÇİBÖ alt boyutlarının bazıları arasında çeşitli derecelerde anlamlı ilişkiler saptanmıştır ($p<0,05$).

Sonuç: GDB’li çocuğa sahip ebeveynler çocuklarına daha koruyucu ve izin verici ebeveyn tutumu göstermektedir. GDB olan ve olmayan çocuğa sahip ebeveynlerin stres düzeyleri arasında anlamlı fark yoktur. ETÖ alt boyutları ile ABSÖ ve OÇİBÖ alt boyutlarının bazıları arasında görülen anlamlı ilişkiler ise, çocuğun iletişim becerilerinin birçok faktörle ilişkili kompleks bir olgu olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Anne-baba stresi, ebeveyn tutumları, gelişimsel dil bozuklukları, iletişim becerileri.

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş / Received: 20.10.2021 & **Kabul / Accepted:** 07.04.2022

DOI: <https://doi.org/10.38079/igusabder.977376>

* Ody., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Odyoloji Bölümü, Ankara, Türkiye.

E-posta: aysenurbilgili@gmail.com [ORCID https://orcid.org/0000-0003-4973-725X](https://orcid.org/0000-0003-4973-725X)

** Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Kulak Burun Boğaz Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye.

E-posta: drfatihgul@gmail.com [ORCID https://orcid.org/0000-0001-7992-0974](https://orcid.org/0000-0001-7992-0974)

ETİK BİLDİRİM: Araştırmaya başlamadan önce Etik Kurul onayı Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nin Etik Kurulu'ndan (Etik Kurul Karar toplantı tarihi ve Karar No: 16.02.2021-37) alınmıştır.

Evaluation of Communication Skills, Parental Attitudes and Parental Stress Level in Preschool Children with and without Development Language Disorders

Abstract

Aim: In this study, it was aimed to compare the communication skills, parental attitudes, and parental stress levels of children with and without developmental language disorder (DLD) by evaluating them with scales and to examine the relationship between these scales.

Method: The study was carried out with a total of 45 children, 25 of whom were DLD and 20 of whom were not DLD, between the ages of 5-6. Data were collected using the "Communication Skills Scale for 5-6 Aged Children (CSS)", the "Parental Attitude Scale (PAS)", and the "Parental Stress Scale (PSS)".

Results: While there was a difference between the two groups in all sub-dimensions of CSS ($p=0.000$) and in the protective ($p=0.012$) and permissive ($p=0.032$) sub-dimensions of the PAS, no difference was found in the sub-dimensions of democratic ($p=0.354$) and authoritarian ($p=0.226$) attitude. There was no significant difference in ABSS scores between the two groups ($p=0.137$). In addition, significant correlations were found between PSS scores and some of the PAS sub-dimensions and CSS sub-dimensions ($p<0.05$).

Conclusion: Parents having a child with DLD show more protective and permissive parenting attitude to their children. There is no significant difference between parents' stress levels who have children with and without DLD. In addition, significant relationships between PAS sub-dimensions scores and PSS scores and CSS sub-dimensions scores showed that communication skills of children are a complex phenomenon.

Keywords: Parenting stress, parenting attitudes, developmental language disorders, communication skills.

Giriş

İletişim, anlama ve ifade etmeyi kapsayan aktif bir süreçtir¹. İletişim temelde sözel ve sözel olmayan iletişim olarak sınıflandırılabilir². Sözel iletişim, dil ve konuşmayı kapsarken sözel olmayan iletişim ise, kelimelerin olmadığı bir iletişim türü olarak tanımlanabilir. Bu iletişim türünde, vücut hareketleri, jest, yüz ifadesi, postür ve ses tonu kullanılır³⁻⁴. Kişilerarası ilişkilerde sözel ve sözel olmayan iletişim bir arada kullanılır ve birbirlerini tamamlar. Genellikle kurulan iletişimlerin çoğu sözel olmayan iletişimi içerir⁵. Bu durum, iletişimin yalnızca "dil" temelli sözel bir süreç olmadığını ve eşlik eden sözel olmayan faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermektedir. "İletişim" kavramının "dil" kavramını kapsamaması gibi "iletişim bozukluğu" da "dil bozukluğu" kapsayan şemsiye bir terimdir^{6,7}.

Gelişimsel Dil Bozukluğu (GDB) bilinen herhangi bir özel sebep olmaksızın dil becerilerinde yaşanan, kişinin gündelik yaşamda iletişim kurmasını engelleyen, kalıcı ve kendiliğinden kapanmayacak seviyedeki güçlükleri anlatan bir bozukluktur. GDB, Özgül Dil Bozukluğu (Specific Language Impairment-SLI) terimi ile eş anlama gelecek şekilde kullanılabilir. Ancak dil

problemi bulunan çocuklarla çalışan uzmanların bir araya geldiği multidisipliner bir panel olan Delphi Consensus CATALISE’de dil bozukluklarına yönelik müşterek bir terminoloji belirlenmeye çalışılmış ve buna göre ek bir problemi olmayan çocuklar için “spesifik” teriminin kullanımının yanıltıcı ve kafa karıştırıcı olabileceğine ve terimin yeniden tanımlanması yerine “Gelişimsel Dil Bozuklukları” ifadesi altında kullanımına karar verilmiştir⁸. Bu durum göz önüne alındığında mevcut çalışmada da belirli bir bozuklukla bağlantılı olmamasına rağmen dil gelişiminde gecikme ve/veya sorun yaşayan çocukları belirtmek için “Özgül Dil Bozukluğu” yerine “Gelişimsel Dil Bozukluğu” ifadesinin kullanılması tercih edilmiştir.

GDB’nin sebebi tam olarak bilinmemekle beraber genetik, nörolojik ve çevresel nedenlere bağlı olarak ortaya çıkabileceği düşünülmektedir⁹. Dolayısıyla GDB’nin olası nedenleri tek faktöre bağlı olduğu gibi birden fazla faktöre veya faktörler arasındaki ilişkiye de bağlı olabilir. GDB’nin tanılanmasında tek bir etkili ölçüm aracı bulunmamakta, standartlaştırılmış ve psikolinguistik ölçüm araçlarının ortaklaşa kullanımıyla tanı konulabilmektedir¹⁰. Tanısal değeri olan ve norm çalışmaları yapılmış dil değerlendirme araçları vardır: Peabody Resim Kelime Testi (PPVT-A Formu), Türkçe Erken Dil Gelişim Testi (TEDİL), Türkçe İfade Edici ve Alıcı Dil Testi (TİFALDİ) ve Okul Öncesi Dil Ölçeği (PLS-5) bunlardan bazılarıdır¹¹. Bu ölçüm araçları yalnızca “dil becerilerini” değerlendirme amacıyla hazırlanmıştır. Elbette çocuklar, çeşitli testlerle değerlendirilen dil becerilerini kullanarak iletişime geçme becerilerini geliştirir ancak iletişimi yalnızca sözel olan dil becerileri ile sınırlayamayız. Çünkü genel perspektiften bakıldığında iletişim davranışları arasında sözel olmayan iletişime ait jest ve mimikler, göz kontağı kurma, kişiler arası mesafe, dokunma, bedenin duruşu, aktif dinleme, sessizlik, mesaj sırasını gözetme, iletişime davet ve empati gibi parametreler de bulunmaktadır¹². GDB tanısı olan çocuklarda dil değerlendirmelerinin yapılması önemli olmakla beraber iletişimin sözel olmayan parametrelerini değerlendirebilme fikri çalışmamızın temellerini oluşturmaktadır.

Literatür incelendiğinde GDB’li çocukların genel olarak dil değerlendirme araçları ile alıcı ve ifade edici dil yönünden incelendiği¹³⁻¹⁵, bu çocukların ebeveyn tutumlarının kontrol grupları ile karşılaştırıldığı¹⁶⁻¹⁸, annelerinin stres düzeyinin farklı tanı grupları ve kontrol grupları ile kıyaslandığı¹⁸⁻²⁰ görülmüştür. Çocukların iletişim becerilerinin, ebeveyn tutumları ve ebeveynin stres düzeyi ile olan ilişkisini değerlendiren çalışmalar ise sınırlıdır^{21,22}. Mevcut çalışma, GDB’li okul öncesi çocukların dil becerilerinin ötesinde iletişim becerilerini değerlendiren ilk yerel çalışma olması yönüyle önemlidir. Ayrıca çalışma, çocuğun iletişim becerileri, ebeveyn tutumları ve anne-baba stresi gibi parametreler arasındaki ilişkilerin açığa çıkarılması ve kontrol grubuyla bu parametreler üzerinden kıyaslamaların yapılması sonucu konuyla alakalı genel çerçeveyi görmemizi de mümkün kılacaktır.

Okul öncesi yıllar temel iletişim becerilerinin geliştiği ve ileri yıllara etkisi büyük olan yaşamın en kritik dönemlerinden biridir¹². GDB’li çocukların dil güçlükleri de genellikle okul öncesi ve

ilkokulun ilk yıllarında ciddi sonuçlar doğurmaktadır²³. Bu sebeple çalışmamız 5-6 yaş okul öncesi GDB'li ve GDBO çocuklarla yürütülmüştür. Okul öncesi çocuklarda dil bozuklukları, birbiriyle kesişen birçok etmenle ilişkilendirilse de çocuğun yalnızca iletişim becerileriyle değil aynı zamanda aile ve sosyal yaşamı ile de ilişkilidir²⁴. Dolayısıyla GDB ve sonuçları sadece etkilenen çocukları değil, aynı zamanda tüm aile çevrelerini de ilgilendirmektedir²⁵. Bakımla alakalı bazı güçlükler, çocuğun sosyal yönden dışlanmasından korku duyulması, tanı ve prognoz ile ilgili belirsizlikler, gerektiği şekilde yardım alamama, çocukta bulunan iletişimsel sorunların yarattığı zorluklar nedeniyle ebeveynlerin yaşadığı duygusal yük artabilmekte ve bu durum stres artışına neden olabilmektedir²⁶. Bütün bu bilgilerin ışığında GDB olan ve olmayan okul öncesi çocukların iletişim becerileri, ebeveyn tutumları ve ebeveynin stres düzeyinin gruplar arasında anlamlı farklılık gösterebileceği ve bu parametreler arasında anlamlı ilişkiler olabileceği hipotezlerine ulaşılmış ve bu çalışma tasarlanmıştır. Yukarıda bahsedilen bilgilerden yola çıkarak çalışmanın amacı GDB olan ve olmayan 5 ve 6 yaşlarındaki çocukların iletişim becerilerini, ebeveyn tutumlarını ve anne baba stres düzeylerini ölçeklerle değerlendirerek karşılaştırmak ve bu ölçeklere ait puan ve alt boyut puanlarının kendi aralarındaki ilişkiyi incelemektir.

Gereç ve Yöntem

Araştırmaya başlamadan önce Etik Kurul onayı Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nin Etik Kurulu'ndan (Etik Kurul Karar toplantı tarihi ve Karar No: 16.02.2021-37) alınmıştır. Nisan ve Mayıs 2021 tarihleri arasında toplanan verilerle, çalışmaya Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığına bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde bireysel olarak eğitim almakta bulunan GDB olan 25 çocuk ve okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden GDB olmayan 20 çocuk, ebeveynleri ve eğitimcileri aracılığıyla dâhil edilmiştir. Çalışmaya başlamadan önce gönüllülük esasına dayanarak Bilgilendirilmiş Onam Formları katılımcılar tarafından imzalanmıştır. Bu çalışmadaki örneklem büyüklüğü hesaplanırken G*power 3.1.9.2 programı kullanılmış olup, %80 çalışma gücü, %5 Tip I hata oranı ile en az 20 çalışma, 20 kontrol grubu ile çalışmanın gerçekleştirilebileceği belirlenmiştir.

Bu araştırmada, 5-6 yaş grubu GDB olan ve olmayan çocukların iletişim becerileri ve bu becerilerinin ebeveynlerinin tutumu ve stres düzeyi ile olan ilişkisi "ilişkisel tarama modellerinden korelasyon türü" kullanılarak kontrollü olarak incelenmiştir. İki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleri ilişkisel tarama modelleri olarak ifade edilmektedir. Bu araştırmalarda, değişkenlerin birlikte değişim katsayıları öğrenilmeye çalışılır²⁷. Ayrıca bu değişkenlerin alt boyutlarına ait ortalama değerler, GDB'li ve GDBO gruplar arasında karşılaştırılmıştır.

Çalışmaya katılan katılımcılar çalışma ve kontrol grubu olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Çalışma grubunu Rehberlik ve Araştırma Merkezleri tarafından dil ve konuşma güçlüğü destek eğitim

programı kapsamında verilen gelişimsel dil raporuna sahip 5;0 ve 6;11 yaşları arasındaki GDB olan çocuklar oluşturmaktadır. Kontrol grubunu dil gelişimi ve diğer gelişim alanlarıyla alakalı herhangi bir problemi olmayan ve okul öncesi eğitim kurumlarında eğitimine devam eden 5;0 ve 6;11 yaşları arasındaki normal gelişim gösteren çocuklar oluşturmaktadır. Çalışma ve kontrol grubu için araştırmaya dahil edilme kriterleri: çocuğun yaşının 5 yaş 0 ay ile 6 yaş 11 ay aralığında olması, ana dilinin Türkçe olması ve tek dilli olmasıdır. Çalışma grubuna özel araştırmaya dahil edilme kriterleri: çocuğun Ankara'daki MEB'e bağlı Rehberlik ve Araştırma Merkezleri tarafından dil ve konuşma güçlüğü destek eğitim programı kapsamında verilen sadece "gelişimsel dil raporuna" sahip olması, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitimine devam etmesi, dil bozukluğu dışında eşlik eden herhangi bir tanısının olmaması ve herhangi bir sistemik ve metabolik rahatsızlığının olmamasıdır. Kontrol grubuna özel araştırmaya dâhil edilme kriterleri ise: çocuğun okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmesi, dil gelişimi ve diğer gelişim alanları ile alakalı herhangi bir şikayetin bulunmaması, bilinen ve raporlanan herhangi bir sağlık probleminin olmamasıdır. Uygulanacak ölçeklere uyum sağlayamayacak durumda olan bireyler çalışma dışı bırakılmıştır.

Veri Toplama Yöntemi

Araştırmaya katılanların sosyodemografik özelliklerini belirlemek amacıyla "Bilgi Formu", çocukların iletişim becerilerini değerlendirmek için "5-6 Yaş Çocukları için İletişim Becerileri Ölçeği", çocukların ebeveynlerinin yetiştirme ve yaklaşım tutumlarını belirleme amacıyla "Ebeveyn Tutum Ölçeği" ve anne babaların stres durumunu ölçmek için "Anne-Baba Stres Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçekler uygulanmadan önce katılımcılara ölçeğin nasıl cevaplandırılacağı ile ilgili gerekli bilgiler verilmiştir. Araştırmada "5-6 Yaş Çocukları için İletişim Becerileri Ölçeği" çalışmaya katılan çocukların öğretmenleri tarafından; "Bilgi Formu", "Ebeveyn Tutum Ölçeği" ve "Anne-Baba Stres Ölçeği" çalışmaya katılan çocukların ebeveynleri tarafından eş zamanlı olarak cevaplandırılmıştır.

Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan bu formda araştırmaya katılan çocuğa ve ebeveynine ait sosyodemografik bilgilerin elde edilmesini sağlayan sorular bulunmaktadır.

OÇİBÖ Değerlendirilmesi

Önder ve diğerleri (2015) tarafından geliştirilen bu ölçek, Aktif İletişimde Bulunma (15 madde), İletişimde Diğerlerini Dikkate Alma (13 madde), Kurallara Uyuma (16 madde), Karşısındakine Olumlu Tepki Gösterme (2 madde) şeklinde olmak üzere toplam 4 alt boyuttan ve 46 maddeden oluşmaktadır¹². Her bir maddesi "Her zaman, Genellikle, Bazen, Nadiren, Hiçbir zaman" olmak üzere 5'li likert tipinde hazırlanan bir ölçektir. Ölçeğin Türkçe geçerlik güvenirlik çalışmaları

Önder ve diğerleri (2015) tarafından yapılmış ve Cronbach Alpha değerleri; ölçek genelinde 0,98 olarak hesaplanırken; Aktif İletişimde Bulunma (İLT1) alt boyutunda 0,97, İletişimde Diğerlerini Dikkate Alma (İLT2) alt boyutunda 0,97, İletişimde Kurallara Uyuma (İLT3) alt boyutunda 0,97 ve Karşısındakine Olumlu Tepki Gösterme (İLT4) alt boyutunda 0,87 olarak bulunmuştur. Tüm boyutların korelasyon değerleri yapılan madde toplam analizi sonuçlarına göre 0,01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu değerler dikkate alındığında ölçek, 5-6 yaş grubu çocukların iletişim becerilerinin ölçülerek değerlendirilmesinde, takip edilmesinde ve iletişim becerilerindeki eksikliklerin tespit edilmesinde geçerli ve güvenilir bir araç olarak kullanılabilir¹². Onamları alınan ve gönüllülük esasına dayanarak çalışmaya katılan çocukların öğretmenlerinden (özel eğitim öğretmenleri veya anaokulu öğretmenleri) anket tarzındaki bu ölçeği çocuğun iletişim durumunu göz önüne alarak cevaplandırmaları istenmiştir. Ölçek puanlaması her bir alt boyuttan elde edilen puanın ortalaması alınarak yapılmıştır. Ölçekten genel iletişim becerileri puanı elde edilmesi amacıyla toplam puan da hesaplanmıştır.

ETÖ Değerlendirilmesi

Demir ve Şendil (2008) tarafından 2-6 yaş arasında çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken sergiledikleri ebeveynlik tutumlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilen bu ölçek, toplamda 4 alt boyut ve 46 maddeden oluşmaktadır. Her bir maddesi “Her zaman böyledir, Çoğunlukla böyledir, Bazen böyledir, Nadiren böyledir ve Hiçbir zaman böyle değildir” olmak üzere 5’li likert tipinde hazırlanan bir ölçektir. Demokratik, Otoriter, Aşırı Koruyucu ve İzin Verici alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe geçerlik güvenilirlik çalışmaları Demir ve Şendil (2008) tarafından yapılarak, her bir alt boyut için Cronbach Alpha katsayıları hesaplanmış ve demokratik alt boyut için 0,83, otoriter alt boyut için 0,76, aşırı koruyucu alt boyut için 0,75 ve izin verici alt boyut için 0,74 olarak belirtilmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonuçları, araştırmalarda kullanılmak üzere ETÖ’nün psikometrik özelliklerinin yeterli olduğunu göstermektedir²⁸. Çalışmaya katılan çocukların ebeveynlerinden anket tarzındaki bu ölçekteki soruları cevaplandırmaları istenmiş ve her bir alt boyuttan elde edilen puanın ortalaması alınarak ölçek puanlaması hesaplanmıştır.

ABSÖ Değerlendirilmesi

Özmen (2012) tarafından Türkçeye uyarlanan, anne babaların günlük yaşamda çocuklarıyla olan ilişkilerinde yaşadıkları stresi ölçmek için kullanılan bu ölçek 16 maddeden ve tek boyuttan oluşmaktadır. Maddelerin her biri “Her zaman, Sık sık, Bazen ve Hiçbir zaman” seçeneklerinden oluşan 4’lü Likert tipindedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 16, en yüksek puan 64’tür. Ölçekten alınan yüksek puan, anne baba stresinin yüksek olduğunun da bir göstergesidir. Özmen (2012) tarafından yapılan iç tutarlılık güvenilirliği hesaplamalarında Cronbach Alfa değeri 0,85 ve Spearman Brown iki yarı test güvenilirliği 0,82 olarak hesaplanmıştır. Ölçekte bulunan tüm

maddeler için madde toplam korelasyonları ise 0,34 ile 0,58 aralığındadır. Madde analizi sonucu t değerlerinin anlamlı olduğu ($p < 0,001$) görülmüştür. Bu sonuçlar, ABSÖ'nün araştırmalarda kullanılabilir şekilde psikometrik özelliklere sahip olduğunu göstermektedir²⁹. Çalışmaya katılan çocukların ebeveynlerinden anket tarzındaki bu ölçeği cevaplandırmaları istenmiş ve ölçek toplam puanı hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

İstatistiksel yöntem olarak çalışmamızda elde edilen verilerin analizi SPSS 21.0 (Statistical Package For Social Sciences Inc., Chicago, IL, USA) programı ile yapılmıştır. Çocukların OÇİBÖ alt puanlarının ve ebeveynlerinin ETÖ ile ABSÖ puanlarının normal dağılıma sahip olup olmadığını belirlemek amacıyla Shapiro-Wilk testi yapılmış ve çarpıklık-basıklık katsayılarına göre verilerin normal dağılıma uygunluk gösterip göstermediği değerlendirilmiştir ($p < 0,05$). Veri setinin çarpıklık ve basıklık değerlerinin $\pm 2,0$ olması durumu, verilerin normalliğine karar vermek amacıyla kullanılmıştır³⁰. Analiz sonucunda verilerin normal dağıldığı saptanmıştır. Bu sebeple analizlerde parametrik testler kullanılmıştır. Yapılan testlerde istatistiksel olarak anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiş ve $p < 0,05$ istatistiksel açıdan anlamlı kabul edilmiştir. Verilerin betimsel analizinde ise ortalama, standart sapma, sayılar, yüzdelik dağılımlar ve bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tek değişkenli analizlerde, iki grubun karşılaştırılmasında parametrik test varsayımları sağlandığı koşullarda iki ortalama arasındaki farkı değerlendirmek için bağımsız gruplarda t testi kullanılmıştır. Yapılan korelasyon analizlerinde ise normal dağılım gösterdiği kabul edilen veriler, Pearson korelasyon katsayısı ile değerlendirilmiştir. Farklı sınıflamalar olmakla birlikte çıkan katsayılar 0,00 ile 0,30 arası zayıf, 0,31 ile 0,49 arası orta, 0,50 ile 0,69 arası güçlü ve 0,70 ile 1 arası çok güçlü ilişki olarak yorumlanmıştır³¹.

Bulgular

Bu çalışmada GDB'li 25 çocuğun ve GDBO 20 çocuğun iletişim becerileri, anne babaların ebeveynlik tutumları ve anne baba stres düzeyleri karşılaştırılmış ve bu değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkisi incelenmiştir. GDB olan ve olmayan çocukların ve ailelerinin demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. GDB ve GDBO gruplarda yer alan çocukların ve ailelerinin demografik özellikleri

Değişkenler	GDB		GDBO	
	n	%	n	%
Çocuğun Cinsiyeti				
Erkek	16	64	12	60
Kız	9	36	8	40
Çalışmaya Katılan Ebeveynin Çocuğa Olan Yakınlığı				
Annesi	20	80	17	85

Babası	5	20	3	15
Annenin Öğrenim Durumu				
Lisans altı	15	60	7	35
Lisans ve üstü	10	40	13	65
Babanın Öğrenim Durumu				
Lisans altı	15	60	6	30
Lisans ve üstü	10	40	14	70
Aile Sosyoekonomik Durumu				
Asgari ücret ve altı	11	44	4	20
Asgari ücretin üstü	14	56	16	80
Anne Çalışma Durumu				
Çalışıyor	8	32	9	45
Ev Hanımı	17	68	11	55
GDB: Gelişimsel Dil Bozukluğu Olan Grup; GDBO: Gelişimsel Dil Bozukluğu Olmayan Grup, n: Birey (gözlem) sayısı				

Tablo 1'e göre çalışmaya katılan GDB'li çocukların cinsiyetleri incelendiğinde %64'ünün erkek, %36'sının kız olduğu görülmüştür. Çalışmaya katılan ebeveynlerin %80-85 kadarını anneler oluşturmaktadır. GDB grubunda anne babaların her ikisine bakıldığında %40'ının lisans mezunu olduğu görülmektedir; bu oran GDBO grubunda artarak %65 ve %70'lere kadar çıkmaktadır. Sosyoekonomik durum açısından bakıldığında asgari ücretin üstünde gelire sahip olan ailelerin GDB grubunda %56, GDBO grubunda ise %80 olduğu görülmektedir.

GDB olan ve olmayan çocuklara ait 5-6 yaş İletişim Becerileri Ölçeği, anne babalarının Ebeveyn Tutum Ölçeği ve Anne Baba Stres Ölçeğine ait puanlar açısından istatistiksel olarak karşılaştırma sonuçları Tablo 2'de incelenmiştir.

Tablo 2. GDB ve GDBO çocukların iletişim beceri puanları, anne babalarına ait ebeveyn tutum ölçeği puanları ve anne baba stres ölçeği puanlarının bağımsız gruplarda t testi ile karşılaştırılması

Ölçekler ve Alt Boyutları	GDB n=25 Ort ±SS	GDBO n=20 Ort ±SS	p
OÇİBÖ ve Alt Boyutları			
Aktif İletişimde Bulunma	3,00±0,94	4,45±0,46	0,000*
İletişimde Diğerlerini Dikkate Alma	2,38±0,70	4,28±0,55	0,000*
İletişimde Kurallara Uyma	3,29±0,71	4,55±0,36	0,000*
Karşısındakine Olumlu Tepki Gösterme	2,42±0,94	4,55±0,51	0,000*
Toplam İletişim Puanı	133,68±34,21	204,45±19,17	0,000*

ETÖ ve Alt Boyutları			
Demokratik Ebeveyn Tutumu	4,26±0,46	4,40±0.49	0,354
Otoriter Ebeveyn Tutumu	1,87±0,38	1,71±0.48	0,226
Koruyucu Ebeveyn Tutumu	3,78±0,64	3,28±0.61	0,012*
İzin Verici Ebeveyn Tutumu	2,62±0,72	2,24±0.41	0,032*
ABSÖ	27,04±0,33	24,85±0,05	0,137
GDB: Gelişimsel Dil Bozukluğu Olan grup; GDBO: Gelişimsel Dil Bozukluğu Olmayan grup; Ort: Ortalama; SS: standart sapma; ETÖ: Ebeveyn Tutum Ölçeği; OÇİBÖ: Okul Öncesi Çocuklar İçin İletişim Becerileri Ölçeği; ABSÖ: Anne Baba Stres Ölçeği *p<0,05			

Buna göre GDB'li grubun OÇİBÖ alt boyutlarına ve toplam puanına ait değerleri, GDBO grubundan anlamlı şekilde düşük bulunmuştur ($p=0,000$; $p<0,001$). Ayrıca her iki grupta da OÇİBÖ'ye ait İletişimde Diğerlerini Dikkate Alma puanlarının en düşük ($2,38±0,70$ ve $4,28±0,55$), İletişimde Kurallara Uyma puanlarının ise en yüksek ($3,29±0,71$ ve $4,55±0,36$) ortalamaya sahip olduğu bulunmuştur. ETÖ ortalama değerlerine bakıldığında, her iki grupta da ebeveynlerin kendilerinde en çok benimsedikleri tutumun Demokratik tutum ($4,26±0,46$ ve $4,40±0,49$) olduğu görülmektedir. ETÖ alt boyutlarına ait puanlar kıyaslandığında Koruyucu ($p=0,012$) ve İzin Verici ($p=0,032$) ebeveyn tutum puanlarının GDB'li grupta, GDBO grubuna kıyasla anlamlı şekilde yüksek olduğu gözlenmiştir ($p<0,05$). İki grup arasında ABSÖ puanları açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p=0,137$; $p>0,05$).

Katılımcıların ETÖ alt boyut, OÇİBÖ toplam ve alt boyut ile ABSÖ puanları arasındaki ilişkiye ait puanlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların ETÖ ve alt boyutları, OÇİBÖ ve alt boyutları ile ABSÖ puanları arasındaki ilişkiler- Pearson korelasyon katsayıları (n=45)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. ABSÖ	-									
2. ETÖ Demokratik	-,323*	-								
3. ETÖ Otoriter	,379*	-,479**	-							
4. ETÖ Koruyucu	-,038	,003	,100	-						
5. ETÖ İzin Verici	,147	-,013	,122	,357*	-					
6. İLT1	,001	-,036	,062	-,211	-,118	-				
7. İLT2	-,042	,016	-,046	-,351*	-,297*	,897**	-			
8. İLT3	-,038	,011	-,023	-,284	-,123	,938**	,897**	-		
9. İLT4	-,140	,086	-,051	-,340*	-,360*	,804**	,880**	,832**	-	
10. İLTTOP	-,033	,001	-,003	-,294*	-,197	,973**	,963**	,972**	,878**	-

ABSÖ: Anne Baba Stres Ölçeği, ETÖ: Ebeveyn Tutum Ölçeği, İLT1-2-3-4: Okul Öncesi Çocuklar için İletişim Becerileri Ölçeği (OÇİBÖ) alt boyutları (Aktif İletişimde Bulunma, İletişimde Diğerlerini Dikkate Alma, İletişimde Kurallara Uyma, Karşısındakine Olumlu Tepki Gösterme), İLTTOP: Okul Öncesi Çocuklar için İletişim Becerileri Ölçeği Toplam Puanı *p<.05, **p<.01

Tablo 3'e göre ABSÖ'nün; ETÖ Demokratik alt boyutu ile aralarında negatif ve orta derecede anlamlı ($r = -0,323, p < 0,05$), ETÖ Otoriter alt boyutu ile pozitif ve orta derecede anlamlı ($r = 0,379, p < 0,05$) bir ilişki bulunmuştur. ETÖ'nün alt boyutlarından olan Demokratik ve Otoriter tutumlar arasında negatif ve orta derecede anlamlı ($r = -0,479, p < 0,05$) bir ilişki saptanırken Koruyucu ve İzin Verici tutumlar arasında pozitif ve orta derecede anlamlı ($r = 0,357, p < 0,05$) ilişki saptanmıştır. Ayrıca ETÖ Koruyucu ile İLT2 ($r = -0,351, p < 0,05$), İLT4 ($r = -0,340, p < 0,05$) ve İLTTOP ($r = -0,294, p < 0,05$) puanları arasında negatif ve zayıf orta derecelerde anlamlı ilişkiler görüldüğü gibi; ETÖ İzin Verici ile İLT2 ($r = -0,297, p < 0,05$) ve İLT4 ($r = -0,360, p < 0,05$) puanları arasında da negatif ve zayıf -orta derecelerde anlamlı ilişkiler görülmüştür.

Tartışma

Okul öncesi çocuklarla yapılan bu çalışmada GDB'li çocukların %64'ünün erkek, %36'sının kız olduğu tespit edilmiştir. Çalışmayı cinsiyet faktörü açısından ele alacak olursak bulgular, literatürle uyumludur^{15,18,32-35}. GDB açısından cinsiyetin erkek olması önemli bir risk faktörüdür, dolayısıyla GDB tanısı erkek çocuklarda kızlara göre daha yaygın görülmektedir^{34,36}.

Araştırma kapsamında çocuklar, ailelerinin gelir düzeyine göre asgari ücret ve altı ile asgari ücretin üstü olmak üzere iki grup olarak ele alınmıştır. GDB olan grupta ailesinin aylık toplam geliri asgari ücret ve altı olan çocukların toplam iletişim becerileri puanlarının ailesinin aylık toplam geliri asgari ücretin üstü olan çocukların toplam iletişim becerileri puanlarından anlamlı olarak daha düşük olduğu saptanmıştır. İletişim becerilerinin ailenin ekonomik durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği çalışmada, genel grupta da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu durum sosyoekonomik düzeyin, dil ve iletişim becerileri üzerindeki etkisini inceleyen literatür ile uyum göstermektedir^{16,18,21}. Sosyoekonomik düzeyi iyi olan aileler çocuklarının iletişim becerilerini destekleyecek şekilde daha uyarıcı ve olumlu çevre şartları sağlayabilirlerken; gelir durumu düşük olan aileler çocuklarının gelişimi için gerekli desteği sağlamakta zorlanabilmektedir. Dolayısıyla ailenin gelir düzeyi arttıkça çocukların iletişim becerileri toplam puanının arttığı düşünülmüştür.

Mevcut çalışmada GDB olan çocukların OÇİBÖ'ye ait puan ortalamaları kontrol grubuna göre anlamlı şekilde daha düşük bulunmuştur. Dil becerilerinin, iletişim kurmada önemli bir unsur olduğu düşünüldüğünde uluslararası literatürdeki çalışmalarla benzer sonuçlar elde edilmiştir^{37,38}. İletişim becerileri açısından GDB'li çocuklar daha dezavantajlı durumdadır³⁹. Dolayısıyla klinik açıdan bakıldığında OÇİBÖ, dil testlerinin yanında klinisyene çocuğun iletişim becerileri ile alakalı fikir verebilecek bir ölçektir.

Ebeveynlerin benimsediği tutumlarla ilişkili alanlardan biri de çocukların dil becerileridir¹⁷. Ebeveynlerin tutumları ile çocukların dil becerilerinin bir yansıması olan iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar çoğunlukla normal dil gelişimi olan çocuklarla gerçekleştirilmiştir^{21,40}. GDB ve GDBO grubun ebeveyn tutumlarını karşılaştıran çalışmalar da yeterli

sayıda değildir^{16,18}. Mevcut çalışmada GDB'li çocuğa sahip ebeveynlerin, kontrol grubundaki ebeveynlere kıyasla daha koruyucu ve izin verici tutum gösterdikleri bulunmuştur. Demokratik ve otoriter tutumlar açısından ise gruplar arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Bu durum yerel literatürü desteklemektedir^{16,18}. Ebeveyn tutumlarının diğer parametrelerle olan ilişkilerinin de incelendiği bu çalışmada Akyol'un yaptığı çalışmaya benzer şekilde koruyucu ve izin verici tutum ile çocuğun iletişim becerilerinin bazı alt parametreleri arasında negatif zayıf ve orta derecelerde anlamlı ilişkiler görülmüştür²¹. Koruyucu ve izin verici ebeveyn tutumları çocuğun iletişim becerilerini olumsuz yönde etkileyebileceği gibi çocuğun sahip olduğu yetersiz iletişim becerileri de ebeveynlerde bu tutumların gelişmesine neden olabilmektedir.

Mevcut çalışmada GDB'li çocuğa sahip ebeveynlerin stres puanı ortalamaları, GDBO çocuğa sahip ebeveynlerden yüksek bulunmuştur ancak bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu konuda literatürde iki ayrı görüş bulunmaktadır. Farklı ölçeklerle ebeveynlerin stres düzeyinin ölçüldüğü çalışmalarda iki grubun anne-baba stres düzeyleri arasında anlamlı fark bulan çalışmalar^{18,20,41} olduğu gibi, anlamlı fark bulmayan^{19,42} çalışmalar da mevcuttur. GDB'nin yoğun şekilde bakım gerektiren bir durum olmayışı ve çalışma grubunun özel eğitim kurumlarına devam eden çocuklardan oluştuğu göz önüne alındığında ailelerin dil bozukluğunun fark edilmeye başlandığı ilk yıllardaki kadar stresli olmadığı, kabullenme veya başa çıkma stratejilerini geliştirmiş oldukları söylenebilir. Bu nedenlerden dolayı iki grup arasında stres düzeyleri arasında anlamlı bir fark saptanmamış olabilir.

Her ne kadar iki grubun ABSÖ puanları arasında anlamlı fark bulunmasa da korelasyon analizlerinde ABSÖ puanları ile ETÖ demokratik tutum arasında negatif orta derecede anlamlı; ETÖ otoriter tutum arasında pozitif orta derecede anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu durum ebeveynlerde stres düzeyi arttıkça demokratik tutum sergilemesini azaltırken; otoriter tutum sergilemesini artırabileceğini düşündürmektedir. Literatürdeki demokratik ebeveyn tutumunun dil gelişimi açısından olumlu, otoriter ebeveyn tutumunun ise dil gelişimi açısından olumsuz etkisi^{17,43,44} göz önüne alındığında; ebeveyn stresinin daha iyi anlaşılması ve kontrol altına alınması, çocuğun iletişim becerileri üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olabilir. Ayrıca ABSÖ puanları ile İLT 2-3-4 ve İLTTOP arasında görülen negatif zayıf derecede ilişkiler ebeveynlerde stres düzeyi arttıkça çocuğun iletişim beceri puanlarının azalabileceğini akla getirmiştir. Bu sebeple GDB'li çocuklara sahip ebeveynlerin yaşadığı stres, kontrollü şekilde, farklı açılardan araştırılması gereken önemli bir konudur. Bu bulgulara klinik açıdan yaklaşıldığında GDB'li çocukların ebeveyn tutumlarını ve anne-baba stres düzeylerini belirlemek, doğru müdahale ve gerekli yönlendirmelerin yapılmasında klinisyene yardımcı olabilir.

GDB olan 5-6 yaş grubunun tanılanmasının güç ve zor ulaşılır bir grup olması, çalışmanın sadece bu çocukların anne-babalarıyla, kurumların çocuklar üzerinde yaptıkları değerlendirme

sonuçlarıyla, bünyesinde araştırmanın yürütülmesine izin veren kurumlar ile sınırlı olması çalışmamızın kısıtlılıkları arasındadır.

Sonuç

Sonuçlar, GDB ile ilgilenirken iletişim becerilerinin, ebeveyn tutumlarının ve stres düzeyinin dikkate alınması gerektiğini açıkça göstermektedir. GDB'li çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarını devamlı karşılamalarından dolayı daha koruyucu ebeveyn tutumu sergiledikleri ve çocuklarının iletişim alanında yaşadıkları sorunları, bir tür noksanlık olarak gördüklerinden çocuklarına izin verici tutum göstermeye meyilli oldukları düşünülmektedir. Ancak bunun bir sebep mi yoksa sonuç mu olduğu ile alakalı daha kapsamlı incelemelere gereksinim vardır. ABSÖ puanları ile ETÖ alt boyutlarının ve ETÖ alt boyutları ile OÇİBÖ alt boyutlarının bazıları arasında görünen anlamlı ilişkiler, bizlere çocuğun iletişim becerilerinin birçok farklı faktörle ilişkili kompleks bir olgu olduğunu da göstermiştir. Bu konu ile alakalı birçok değişkenin kontrol altına alındığı daha büyük ve farklı örneklem gruplarıyla çalışmaların yapılması faydalı olacaktır. GDB'li çocukların iletişim-dil sorunlarının ötesine bakmak ve bu tanı grubunun gelişimine katkıda bulunabilecek diğer faktörleri belirlemeye çalışmak oldukça önemli görünmektedir.

KAYNAKLAR

1. Beukelman, D, Mirenda, P. *Augmentative and Alternative Communication: Supporting Children & Adults with Complex Communication Needs*. 4th ed. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing; 2013.
2. Bahar E. *İletişim*. Ankara: Detay Yayıncılık; 2012:34.
3. Hadiani D, Ariyani ED. Students' verbal and nonverbal communication patterns. In: International Conference on Applied Science and Technology on Social Science (ICAST-SS 2020). 2021; Netherlands.
4. DeVito JA. *The Interpersonal Communication Book*. Hunter College of the City University of New York: Pearson; 2017:1-18.
5. Gamble TK. *Communication Works*. New York: Me Graw Hill Publishing Company; 1990.
6. APA: *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. 5th edition. Washington, DC: American Psychiatric Association; 2013.

7. American Speech-Language-Hearing Association. Definitions of communication disorders and variations. ASHA. <https://www.asha.org/policy/rp1993-00208/>. Yayınlanma tarihi 1993. Erişim Tarihi 15 Haziran 2021.
8. Bishop DV, Snowling MJ, Thompson PA, Greenhalgh T. Consortium CATALISE: A multinational and multidisciplinary Delphi consensus study, identifying language impairments in children. *PLoS One*. 2016;11(7):e0158753.
9. Hegde MN, Maul CA. *Language Disorders in Children: An Evidence-Based Approach To Assessment And Treatment*. New York: Pearson College Division; 2006.
10. Oğuz Ö, Özkaraalp İ, Erim A, İnan R, Başaran Ş. Çocukluk çağı dil bozuklukları değerlendirme ve müdahalesinde Türkiye ve Amerika'nın karşılaştırılması. *Dil Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*. 2019;2(2):146-173.
11. Temel ZF, Tepetaş Cengiz ŞG, Kaynak Ekici KB, İmir HM. The examination of widely used preschool language test's semantic features. *International Journal of Languages' Education and Teaching*. 2018;6(1):566-90.
12. Önder A, Balaban Dağal A, Şallı D. 5-6 yaş çocukları için iletişim becerileri ölçeği geçerlik-güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 2015;4(1):1-13.
13. Özyurt G, Eliküçük ÇD. Gelişimsel dil gecikmesi tanısı olan çocuklarda dil özelliklerinin teknolojik alet kullanmaları, aile işlevselliği, anne depresyonu ile ilişkisi ve sağlıklı kontrollerle karşılaştırılması. *Düşünen Adam*. 2017;30(4):299-308.
14. Esersin S. Tek Dilli Türkçe ve İki Dilli Türkçe-Kürtçe Konuşan Dil Bozukluğuna Sahip Çocukların Morfolojik ve Sentaktik Özelliklerinin İncelenmesi [yüksek lisans tezi]. Eskişehir, Türkiye: Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Dil ve Konuşma Terapisi Anabilim Dalı, Anadolu Üniversitesi; 2017.
15. Hassamancıoğlu U, Doğan Ö. Gelişimsel dil bozukluğu olan çocuklar: Dil gelişimi ve sözel çalışma belleği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 2021;22(4):871-893.
16. Karakuzu A. Gelişimsel Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan 2-6 Yaş Arası Çocuklarda Ebeveyn Tutumlarının İncelenmesi [yüksek lisans tezi]. Diyarbakır, Türkiye: Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Dil ve Konuşma Terapisi Anabilim Dalı, Dicle Üniversitesi; 2019.
17. Altinkaynak SÖ. Investigation of the relationship between parental attitudes and children's receptive and expressive language skills. *Online Submission*. 2019;7(3):892-903.

18. Özdaş T. Konuşma Gecikmesi Olan ve Olmayan Çocuğa Sahip Annelerin Anksiyete ve Çocuk Yetiştirme Özelliklerinin Karşılaştırılması [yüksek lisans tezi]. Ankara, Türkiye: Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kulak Burun Boğaz Anabilim Dalı, Başkent Üniversitesi; 2015.
19. Prior M, Bavin E, Cini E, Eadie P, Reilly S. Relationships between language impairment, temperament, behavioural adjustment and maternal factors in a community sample of preschool children. *International Journal of Language & communication disorders*. 2011;46(4):489-94.
20. Schaunig I, Willinger U, Diendorfer-Radner G, et al. Parenting stress index and specific language impairment. *Prax Kinderpsychol Kinderpsychiatr*. 2004;53(6):395-405.
21. Akyol M. Okul Öncesi Eğitime Devam Eden 5-6 Yaş Çocukların İletişim Becerileri ile Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi [yüksek lisans tezi]. Konya, Türkiye: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Ana Bilim Dalı, Selçuk Üniversitesi; 2021.
22. Phillips BA, Connors F, Curtner-Smith ME. Parenting children with down syndrome: an analysis of parenting styles, parenting dimensions, and parental stress. *Research in Developmental Disabilities*. 2017;68: 9-19.
23. Chilosi AM, Brizzolara D, Lami L, et al. Reading and spelling disabilities in children with and without a history of early language delay: a neuropsychological and linguistic study. *Child Neuropsychology*. 2009;15(6):582-604.
24. Rice ML, Sell MA, Hadley PA. Social interactions of speech- and language-impaired children. *J Speech Hear Res*. 1991;34(6):1299-1307.
25. Dyson LL. Families of young children with handicaps: parental stress and family functioning. *Am J Ment Retard*. 1991;95(6):623-629.
26. Hollins S, Woodward S, Hollins K. *Parenting an Infant with a Disability. Parenthood and Mental Health: A Bridge Between Infant and Adult Psychiatry*. Oxford:Wiley-Blackwell; 2010:301-310.
27. Fraenkel JR, Wallen NE. *How to Design and Evaluate Research in Education*. 7th ed. New York: McGraw-Hill; 2009.
28. Karabulut Demir E, Şendil G. Ebeveyn tutum ölçeği (ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları*. 2008;11(21):15-25.
29. Özmen SK, Özmen A. Anne baba stres ölçeğinin geliştirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*. 2012;42(196):20-35.

30. George D, Mallery M. *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Study Guide And Reference, 17.0 update, 10/e*. Boston: Pearson; 2010.
31. Tavşancıl E. *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. 3. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık; 2006.
32. Tomblin JB, Records NL, Buckwalter P, Zhang X, Smith E, O'Brien M. Prevalence of specific language impairment in kindergarten children. *J Speech Lang Hear Res*. 1997;40(6):1245-60.
33. Keating D, Turrell G, Ozanne A. Childhood speech disorders: reported prevalence, comorbidity and socioeconomic profile. *J Paediatr Child Health*. 2001;37(5):431-6.
34. Shriberg LD, Tomblin JB, McSweeney JL. Prevalence of speech delay in 6-year-old children and comorbidity with language impairment. *J Speech Lang Hear Res*. 1999;42(6):1461-81.
35. Stanton-Chapman TL, Chapman DA, Bainbridge NL, Scott KG. Identification of early risk factors for language impairment. *Res Dev Disabil*. 2002;23(6):390-405.
36. Sylvestre A, Merette C. Language delay in severely neglected children: a cumulative or specific effect of risk factors? *Child Abuse Negl*. 2010;34(6):414-28.
37. Redmond SM, Rice ML. The socioemotional behaviors of children with SLI: Social adaptation or social deviance? *J Speech Lang Hear Res*. 1998;41(3):688-700.
38. Navarro-Ruiz MI, Rallo-Fabra L. Characteristics of mazes produced by SLI children. *Clin Linguist Phon*. 2001;15(1-2):63-6.
39. Clegg J, Hollis C, Mawhood L, Rutter M. Developmental language disorders-a follow-up in later adult life. Cognitive, language and psychosocial outcomes. *J Child Psychol Psychiatry*. 2005;46(2):128-149.
40. Yardım, E. Ebeveynlerin Kişilik Özellikleri ve Ebeveynlik Tutumlarının Çocuklarının İletişim Becerileri ile İlişkisi [yüksek lisans tezi]. İstanbul, Türkiye: Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2019.
41. Cirpar OC, Muluk NB, Yalçınkaya F, Arıkan OK, Oğuztürk O, Aslan F. State-Trait Anxiety Inventory (STAI) assessment of mothers with language delayed children. *Clin Invest Med*. 2010;33(1):30-5.

42. Zubrick SR, Taylor CL, Rice ML, Slegers DW. Late language emergence at 24 months: an epidemiological study of prevalence, predictors, and covariates. *J Speech Lang Hear Res.* 2007;50(6):1562-92.
43. Wijayanti A, Wekadigunawan C, Murti B. The effect of parenting style, bilingual school, social environment, on speech and language development in preschool children in Surakarta, Central Java. *Journal of Maternal and Child Health.* 2018;3(03):184-196.
44. Safriana L, Salimo H, Dewi YLR. Biopsychosocial factors, life course perspective, and their influences on language development in children. *Journal of Maternal and Child Health.* 2017;2(3):245-256.